

Dr. Maca Jogan

Sto let mednarodnega dneva žensk

V enem stoletju se je sporočilo enega dneva razširilo na vse dneve v letu in se ugnezdilo povsod po svetu. Odpravljanje diskriminacije žensk je postalo svetovni proces, ki pa ne poteka gladko, temveč ga spremljajo različne ovire, ki temeljijo v dolgotrajni družbeni urejenosti. Zato ne preseneča, da se še vedno pojavljajo pomisleki o smiselnosti tega spreminjanja sploh, in posebej o primernosti posebnega obeleževanja *Mednarodnega dneva žensk*. Posebna pozornost, osredotočena na ta dan, naj ne bi bila potrebna, kajti ženske naj bi že tako in tako imele dovolj ali celo preveč pravic. Odgovor na vprašanje o potrebnosti tega dne je razmeroma preprost, zahteva pa umestitev v konkretne pretekle in sedanje zgodovinske okoliščine.

Zakaj poseben dan žensk?

Najprej naj poudarim, da do odločitve za poseben ženski dan pred 100 leti nikakor ni prišlo po naključju, ali zaradi nekega nenadnega razodetja, temveč so jo spodbudile zlasti izkušnje socialno demokratsko organiziranih žensk v boju za politične, ekonomske in socialne pravice konec 19. in v začetku 20. stoletja. »Die Gleichheit« (»Enakost«), časopis za interese delavk, ki je izhajal v Stuttgartu, je 29. avgusta 1910 objavil predlog nemške socialdemokratke Clare Zetkin (skupaj s Käthe Duncker in tovarišicami), da bi socialistične ženske vseh dežel »sporazumno z razredno zavednimi političnimi in sindikalnimi organizacijami proletariata priredile vsako leto vsaka v svoji državi dan žensk, ki v prvi vrsti služi agitaciji za žensko volilno pravico«. Ob tej novici je bil pripis, da je bil ta predlog dva dni prej (27. avgusta) na II. mednarodni socialistični konferenci žensk v Kopenhagnu sprejet kot resolucija.

Tako se je rodil dan, ki je sto let kasneje v vsakdanji zavesti navzoč preprosto kot »8. marec«. Že ob nastanku pa ta dan ni bil usmerjen le ozko na volilno pravico, temveč je bilo v resoluciji posebej določeno, da je treba zahtevo po volilni pravici »skladno s socialističnim pojmovanjem osvetliti v povezavi s celotnim ženskim vprašanjem«. Pobudnica je torej smisel tega dne videla v boju za odpravljanje vseh oblik diskriminacije žensk. V tem smislu so že leta 1911 in v naslednjih desetletjih potekale različne prireditve ob 8. marcu tudi na Slovenskem.

Pomembnost in koristnost tega dne je spoznala in priznala tudi *Organizacija združenih narodov*, ki je v »Desetletju OZN za ženske: enakopravnost, razvoj in mir (1976-1985)« z Resolucijo Generalne skupščine 16. decembra 1977 razglasila 8. marec za *Mednarodni dan žensk*. »To je čas, ko moramo pošteno spregovoriti o nenehnem zatiranju žensk na mnogih koncih sveta in številnih področjih vsakodnevnega življenja», je pred leti poudaril Butros Gali. Kljub mnogim odločnim ukrepom vlad držav članic in kljub raznovrstnim spremembam v posameznih okoljih verjetno ne bi mogel reči nič drugače leta 2010 tudi sedanji generalni sekretar OZN Ban Ki Mun.

Na vprašanje, ali je torej dan, ki je namenjen boju za odpravljanje mnogostranske diskriminacije žensk, še smiseln, lahko zelo jasno odgovorimo: dokler bodo obstajale različne oblike zapostavljenosti, prikrajšanosti žensk in dokler ne bo celostno uresničeno načelo o enakih možnostih, dotlej ima *Mednarodni dan žensk* smisel kot spominski in opominski dan. Ker nikjer na svetu niso odpravljene pogosto niti najbolj očitne in grobe

oblike izkoriščanja in zapostavljanja žensk, da prevladujoče prikrite diskriminacije niti ne omenjam, je prav, da ga sprejmemo kot čas resne presoje o vprašanju, kje smo bili, kje smo, kam gremo – tudi v Sloveniji.

Leto 1910 - ženske in politika na Slovenskem

Ob letošnjem Mednarodnem dnevu žensk ni odveč odgovor na vprašanje, kakšen je bil položaj večine žensk na Slovenskem pred sto leti. Ker se na tem mestu ni mogoče ukvarjati z vsemi pomembnimi vidiki, naj za ponazorilo navedem razlago enega najpomembnejših tvorcev »duha časa«, katoliškega sociologa Aleša Ušeničnika, čigar obsežno delo *Sociologija* je prišlo »na svitlo« prav leta 1910. V tem delu (na str. 750) je jedrnato izraženo vse, kar zadeva »pravo mesto« žensk z vključenimi nedvoumnimi svarili o nevarnih posledicah morebitnega vstopanja žensk v politično življenje.

»Ako jo že delo za vsakdanji kruh zelo odtuja rodini, kako naj se spusti sedaj še v politično življenje, kako naj se udeležuje agitacije ob volitvah, pohaja shode, nastavlja kandidate, zasleduje debate v zbornicah in časnikih, ali celo sama kandidira in gre v parlament? Ali se da vse to strniti z vednimi domačimi skrbmi gospodinje, matere in žene? Potem, kakšno bo razmerje med možem in ženo? Ali se ne bo žena v vsem čisto osamosvojila od moža? Ali se ne bodo zanesli prepiri s shodov v družine? Ali ne bo politično strankarstvo raztrgalo rodbinskih vezi? Dalje: kaj bo s tisto nežnostjo, sramežljivostjo, milino, ki dela ženskost tako ljubo? Ali rastejo rože in lilije po cestah javnega življenja?«

Kdor spremlja sodobno razpravljanje o udeležbi žensk v političnem odločanju na Slovenskem, bo lahko hitro ugotovil, kako je iz »roda v rod duh našel pravo pot« in kako bogato rodi vedno sveže plodove. Res je, da so ti plodovi vedno manj užiten in da jih večina ne okuša s takšno slastjo kot pred sto leti. A vendarle, tu so in prav je, da vemo, da niso od danes. Tako tudi lažje odgovorimo na vprašanje, zakaj je 8. marec pomemben kot spominski dan.

Leto 2010 in 8. marec v Sloveniji

Ta dan je pomemben predvsem zato, ker je spoznavanje prehojene poti potrebno, da bi se oblikoval takšen kolektivni zgodovinski spomin, ki ne bo le po meri enega spola. Bistveno je spoznanje, da pridobljene pravice žensk niso dar države, niso prostovoljni prispevek oblastnikov k bolj pravičnemu redu v družbi, temveč so plod dolgotrajnih bojev in – kot kaže zlasti dogajanje v zadnjih dveh desetletjih – še niso toliko utrjene in samoumevne, da bi veljale kot zagotovljene. Seveda v tem boju, ki je bil tudi notranje razredno razslojen, ni šlo le za nekaj oseb, za eno samo društvo ali organizacijo, temveč so izvirno socialdemokratske zahteve množično sprejele in podpirale tudi ženske in bolj redki moški različnih (ne pa vseh) političnih usmeritev.

Brez vedenja o tem, kako so si ženske pridobile temeljne pravice, ki so jih moški že imeli, ne more biti spoštljivega odnosa do "prvopristopnic" v boju za "človekove" pravice, niti nujnega znanja o tem, kako naj se dela prihodnja zgodovina. Zelo pomembno je, če vemo, da so se ženske v slovenskem prostoru za pravico do enakega plačila za enako delo organizirano borile več kot pol stoletja (od zahtev učiteljic proti koncu 19. stol. do 1946), za pridobitev volilne pravice (v okviru različnih držav) dobrih štirideset let (1902-1942), za pravico do urejanja rojstev pa tudi dobrega pol stoletja. In še bi lahko naštevali.

Nesporno dejstvo pa je, da so večino pravic pridobile s socialistično družbeno ureditvijo. V bistvu so se v času socializma začele uresničevati tiste zahteve, ki jih je najbolj odločno in celostno postavila že Zveza delavskih žen in deklet v resoluciji ob shodih v počastitev Mednarodnega dneva žensk leta 1926, namreč, da se v pravni in politični praksi uveljavi “načelo popolne enakopravnosti v socialnem, civilnem in političnem oziru”.

Vrsta pojavov v sodobnosti kaže, da so te zahteve še vedno aktualne, tako v Sloveniji kot povsod po svetu. Uveljavljanje enakopravnosti namreč sproža vprašanje enakih možnosti za oba spola; to vprašanje pa se je v zadnjih treh desetletjih že zasedlo v jedru politike do spolov tako v Svetu Evrope kot v EU.

EU in enakost spolov

Zaokrožena zakonska podlaga za celovito zagotavljanje enakih možnosti in enake obravnave spolov je bila v EU izoblikovana z *Amsterdamsko pogodbo* (1997), ki je začela veljati 1. maja 1999. S to pogodbo se je EU zavezala, da bo uveljavljala in spodbujala enakost moških in žensk ter si prizadevala odpravljati neenakost v vseh svojih aktivnostih in politikah. Poglavitni cilj delovanja ni več pomagati ženskam, da bi se prilagodile moškim strukturam, temveč naj bi spolno specifično določene strukture postale bolj prijazne do žensk. To pa je dosegljivo z vsestranskim spreminjanjem institucionalnega reda, ki ga omogoča vključevanje in uresničevanje načela enakih možnosti spolov na vsa področja in ravni delovanja (»gender mainstreaming«).

Letos bo šest let, odkar je Slovenija kot članica EU dolžna spoštovati tudi politiko enakih možnosti spolov. Tako se je pod pritiskom od zunaj vsaj delno zaustavil val sistematičnih prizadevanj za razkrajanje politike enakih možnosti, ki se je razbohotil po zasuku političnega sistema in ob vzpostavljanju demokracije na kapitalistični ekonomski podlagi. Istočasno, ko se je v EU krepilo sistematično prizadevanje za odpravljanje diskriminacije žensk, se je namreč v slovenskem prostoru krepilo podcenjevanje, blatenje in zasramovanje vseh pridobitev, ki so dejansko pomenile začetek uresničevanja načela enakih možnosti in do katerih je v veliki meri prišlo v času socializma – zlasti v sedemdesetih letih. To »izganjanje komunističnega hudiča«, ki da so mu nasedle ženske (in nekateri moški), je potekalo v imenu »evropeizacije« in »demokratizacije«.

Demokracija v Sloveniji in nov »ljubeč« odnos do žensk

Enostransko in izkrivljeno predstavljanje socializma in brisanje »dobrih praks« humanizacije odnosov med spoloma prispeva k ponižujočemu položaju celotne skupnosti. To pa je že skoraj vsakdanja praksa družboslovnega razpravljanja (»diskurza«). Namesto, da bi se – ob kritični presoji uresničevanja - krepil ponos, koliko in kdaj je že bilo kaj storjenega v tej deželi na sončni strani Alp, in da bi se na že izoblikovanih temeljih nadaljevalo uresničevanje načela enakih možnosti, se začetek emancipativnih procesov večkrat šteje celo od ustanovitve samostojne države Slovenije oziroma od uvedbe »prave« demokracije. V letu 2009 se je pojavil celo predlog, da bi pri maturitetnem preverjanju znanja upoštevali leto 1990 kot pravičen odgovor na vprašanje, kdaj so ženske v Sloveniji dobile volilno pravico.

V devetdesetih letih smo bili priče tudi nekaterim ponižujočim oblikam »evropeizacije«, ko so prihajali strokovnjaki/nje iz »razvitih« demokracij, ki so slovenske udeleženke in

udeležence učili abecede celo na področjih, kjer je do takrat že bila dosežena sorazmerno visoka stopnja pismenosti. Naj kot primer omenim usklajevanje dela in družine, ki je v EU postalo aktualno šele v zadnjih letih, v Sloveniji pa se je to področje začelo zakonsko urejati (1976) skoraj istočasno s Švedsko (1974).

Ne glede na povedano, pa je podobno kot v drugih postsocialističnih državah tudi v Sloveniji – bolj ali manj odkrito – prihajala in še prihaja na površje težnja, da je treba ženske postaviti spet tja, kamor “po naravi” spadajo – k štedilniku, oziroma nazaj v odvisnost od “ljubečega” moškega skrbnika. Ta težnja je npr. v samostojni Sloveniji kot reka ponikalnica že vsaj trikrat privrela na dan v obliki predloga zakona o podaljšanju porodniškega in dopusta za nego otroka na tri leta. Kot umirjena globoka kalna reka pa se kaže v izredno nizki zastopanosti žensk v političnem odločanju.

Zato ni naključje, da se v javnosti pojavljajo tudi različni izrazi sovražnosti do žensk. Če zanemarimo pogost sovražni govor celo v Državnem zboru, so ti izrazi v slovenskih tiskanih in elektronskih občilih (medijih) vidni zlasti v času okoli 8. marca. Takrat srečujemo ocene, da je 8. marec »ostanek komunizma«, »ženski cirkus«, »zaprášeni dan žena«, kajti »bojevanje za večje uveljavljanje žensk v današnjem času /je/ bolj smešno kot potrebno...«, saj se »vse bolj kaže potreba, da žena oziroma mati dobi svoje mesto v družinskem okolju, kjer bi spet začutila manjkajočo toplino in ljubezen. Le v takem okolju lahko svojim otrokom in možu ponudi del sebe in jih tako sooblikuje po lastni podobi...«.

Mednarodni dan žensk in uničenje družine

Takšna skrb za ohranitev družine in tradicionalne kulture ni slovenska posebnost, temveč je po oceni ameriške raziskovalke Susan D. Rose (2001) »običajen razlog za zavračanje človekovih pravic žensk« tudi v »starih« demokracijah, kot so ZDA. Dobro je vedeti, da se tu vzporedno s krepitvijo enakopravnosti žensk krepijo tudi prizadevanja zoper to »zlo«, zlasti v okviru različnih (religijskih) fundamentalističnih organizacij. Njihov glavni cilj je ohranitev moškega gospodovanja in »pravega« moškega. Pri obsojanju prizadevanj za zmanjšanje driskriminacije žensk pa sploh ne izbirajo sredstev. Tako je, denimo, predsednik najmočnejše organizacije za krščanske pravice v ZDA "Focus on the Family" ob Četrtni svetovni konferenci o ženskah v Pekingu (1995) posvaril, da je to "najbolj radikalen, ateističen, protidružinski križarski pohod v zgodovini sveta".

Ob spoznavanju takšnih ocen, znova in znova ugotavljam, da je po svoje še vedno aktualen odgovor na vprašanje, »kdaj bo leto moških«, ki mi ga je pred 35 leti ob Mednarodnem letu žensk postavil kolega na fakulteti. Takrat sem mu odgovorila: »Vaša so stoletja in tisočletja, ženske pa imajo prvič eno leto«. In ko bodo v letu 2010 imele stotič Mednarodni dan žensk, bodo lahko samo ugotovile, da še nikakor ni napočil čas njegove ukinitve.

Naj končam z domnevo, da bo 8. marec nasploh in tudi v Sloveniji lahko še dolgo veljal kot pomemben dan spomina in tudi opomina. Če npr. upoštevamo samo vzpostavitev paritetne demokracije (spolno uravnotežene), potem bo ob sedanji hitrosti doseganja tega cilja 8. marec kot dan opomina preživel vsaj eno stoletje. Pa tudi če bi bile in ko bodo morda nekoč odpravljene vse okoliščine, ki ustvarjajo njegovo aktualnost sedaj, bo vreden spoštljivega spomina na prehojeno trnovo pot žensk od govorečega orodja do samostojnega človeškega bitja.